

χείρισης των όρων αυτής της νομής (βλ. σχε-
τικά Θ. Αλεξίου, «Η πολυπολιτισμική κοι-
νωνία: Μύθος και πραγματικότητα»,
ΟΥΤΟΠΙΑ, Νο 31, 1998, σσ. 67-84).

Στο βαθμό που εξαντλούνται τα όρια ε-
κτατικής ανάπτυξης της παγκόσμιας κεφα-
λαιοκρατίας με τη νομή της «πίτας» του τέ-
ως «υπαρκτού σοσιαλισμού» και των «τρι-
τοκοσμικών» επιρροών του, στη θέση των
κοσμοπολίτικων ιδεολογημάτων της υπερε-
θνικής παντοκρατορίας της μιας και μονα-
δικής Αγοράς και της αδιαμφισβήτητης δι-
καισύνης που απονέμει το «αόρατο χέρι»
της (αρχικά μάλιστα παράλληλα μ' αυτά),
αναδεικνύονται με ιδιαίτερη ένταση ιδεολο-
γήματα περί εθνικών δικαίων και ζωτικών
συμφερόντων, περί εθνικής και διεθνούς
Ύβρεως και Νεμέσεως, περί «συγκρούσεως
πολιτισμών» (βλ. τα τερατουργήματα τύπου
Σ. Χάντιγκτον).

Σ' αυτά τα πλαίσια προτείνουμε στον α-

ναγνώστη το κείμενο του Β. Α. Βαζιούλιν.
Πρόκειται για ένα κείμενο πολεμικής, το ο-
ποίο δεν εξυπηρετεί μόνο ενημερωτικές ανά-
γκες αναφορικά με τα τεκταινόμενα στη Ρω-
σία, αλλά βοηθά στην ανάδειξη τυπικών
γνωρισμάτων της ιδεολογίας, των διαθέσεων
και της συμπεριφοράς πληθυσμών με μακρο-
χρόνια παράδοση «αγροτικών κοινοτήτων»,
ιδιαίτερα σε συνθήκες αντεπανάστασης και
κρίσης του επαναστατικού κινήματος. Η δη-
μοσίευσή του αποκτά ιδιαίτερη επικαιρότη-
τα στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα
με την ιδιότυπη αναβίωση αντιδραστικών
και σκοταδιστικών ιδεολογημάτων που πα-
ραπέμπουν στον «ελλήνων τις κοινότητες»
και στις ελληνορθόδοξες «μεγάλες ιδέες»,
διάκονοι των οποίων αναγορεύονται συχνά
ανανήψαντες εκ του μαρξιστικού παρελθό-
ντος τους «διανοούμενοι»...

Δημήτρης Πατέλης

Βίκτωρ Αλεξέγιεβιτς Βαζιούλιν Το «Μεγάλο σχέδιο» του Ι. Α. Ζιουγκάνοφ και ο μαρξισμός

Περί του «Μανιφέστου» της Λαϊκής Πατριωτικής Ένωσης Ρωσίας
ή το γνώριμο δεν σημαίνει ότι είναι εγνωσμένο

Πολλοί κομμουνιστές δεν θεωρούν
τον Γ. Α. Ζιουγκάνοφ κομμουνιστή,
υποθέτοντας ότι είναι σοσιαλδημο-
κράτης είτε πιθανόν και κάτι άλλο. Για την
πραγματική διευκρίνιση αυτού του ζητήμα-
τος είναι απαραίτητο, πέραν της σκοπιάς
της καθημερινής συνείδησης και των συ-

ναισθημάτων, να υποβληθούν οι απόψεις
του ηγέτη του ΚΚΡΟ και της Λαϊκής Πα-
τριωτικής Ένωσης Ρωσίας (ΛΠΕΡ) σε θεω-
ρητική ανάλυση. Στο παρόν προτεινόμενο
στον αναγνώστη άρθρο θα επιχειρήσουμε
να εξετάσουμε το «Μεγάλο σχέδιο» που
παρουσίασε ο Γ. Α. Ζιουγκάνοφ στο «Μα-

νιφέστο της ΛΠΕΡ» ακριβώς κατ' αυτόν τον τρόπο.

Η στρατηγική του πραγματικού κομμουνιστικού κινήματος έχει ως αναγκαία προϋπόθεση μια καθ' όλα προσδιορισμένη θεωρία και μέθοδο. Εάν δεν υπάρχει μαρξιστική θεωρία και μέθοδος, τότε δεν μπορεί να υπάρξει ούτε αυθεντικά κομμουνιστική στρατηγική, ούτε και αυθεντικό κομμουνιστικό κίνημα.

Ο μαρξισμός ως κοσμοθεώρηση, θεωρία και μέθοδος από την ίδια την ουσία του είναι ένα αναπτυσσόμενο μόρφωμα. Ένας αποστεωμένος, δογματοποιημένος μαρξισμός δεν είναι πλέον μαρξισμός, αλλά κάτι το αντίθετο προς αυτόν, αντιφάσκουσα προς αυτόν ιδεολογία¹, κατά το γράμμα κατ' όνομα μόνο μαρξιστική, αλλά κατά το πνεύμα της αντιμαρξιστική.

Αντίστοιχα αναπτύσσεται και ο τελικός, ο στρατηγικός στόχος, του αυθεντικού κομμουνιστικού κινήματος. Παραμένοντας γενικά ο ίδιος, διακριβώνεται, συγκεκριμενοποιείται, αναπτύσσεται ως προς το περιεχόμενο και τη μορφή, ως προς τη θεμελίωσή του και ούτω καθεξής.

Είναι ουσιώδεις οι αλλαγές που πραγματοποιήθηκαν στην ιστορία της ανθρωπότητας σε σύγκριση με την εποχή στην οποία έζησαν και έδρασαν οι Κ Μαρξ και Φ. Ένγκελς, αλλά και σε σύγκριση με την εποχή που συνδέεται με τη ζωή και τη δραστηριότητα του Β. Ι. Λένιν. Σύμφωνα μ' αυτές τις αλλαγές χρειάζεται και ο μαρξισμός ουσιαστική ανάπτυξη. Αυτό βέβαια σημαίνει ότι ο μαρξισμός κάθε άλλο παρά συλλήβδην και αποκλειστικά ανήκει στο παρελθόν, όπως διατείνονται ποικίλοι απροκάλυπτοι ή συγκαλυμμένοι εχθροί του.

Ο ηγέτης του μεγαλύτερου κομμουνιστικού κόμματος στην επικράτεια της τώως ΕΣΣΔ Γ. Α. Ζιουγκάνοφ έχει αναφερθεί

επανελημμένα στην ανάγκη ερμηνείας του μαρξισμού σε αντιστοιχία με τις αλλαγές, με τις σύγχρονες συνθήκες που επικρατούν στον κόσμο, αλλά και στη Ρωσία.

Στην πραγματικότητα, η δική του ερμηνεία του μαρξισμού δεν είναι παρά —ή, για να είμαστε επιεικέστεροι, μάλλον δεν είναι τίποτε άλλο παρά— μια απλή άρνηση του μαρξισμού και αντικατάστασή του από μια άλλη ιδεολογία.

Το τελευταίο διάστημα αυτό εκδηλώθηκε σαφέστερα από κάθε άλλη φορά. Στην εισήγησή του στο 2ο Συνέδριο της ΛΠΕΡ, υπό τη βαρύγδουπη και πολλά υποσχόμενη ονομασία «Μανιφέστο της ΛΠΕΡ», ο Γ. Α. Ζιουγκάνοφ, κατά τη γνώμη μας, διατύπωσε για πρώτη φορά τόσο συμπυκνωμένα την αντίληψή του περί των στρατηγικών σκοπών της ΛΠΕΡ. Και μάλιστα, κατά τέτοιο τρόπο ώστε απέμεναν μόνο οι σκοποί της ΛΠΕΡ, ενώ οι ειδικοί στρατηγικοί σκοποί (ή μάλλον ο στρατηγικός σκοπός) οι οποίοι οφείλουν να προσιδιάζουν στο Κομμουνιστικό Κόμμα απουσιάζουν παντελώς. Εάν δεν επισημαίνεται η ιδιαιτερότητα του στρατηγικού σκοπού του Κομμουνιστικού Κόμματος έναντι των στρατηγικών σκοπών της ΛΠΕΡ, εκ των πραγμάτων ο στρατηγικός σκοπός του Κομμουνιστικού Κόμματος ταυτίζεται με τους στρατηγικούς σκοπούς της ΛΠΕΡ, ενώ το ίδιο το Κομμουνιστικό Κόμμα δεν είναι άγουσα δύναμη αλλά, τουναντίον, προσάρτημα του ΛΠΕΡ.

Ο Γ. Α. Ζιουγκάνοφ επεσήμανε τους στρατηγικούς σκοπούς της ΛΠΕΡ ως «Μεγάλο σχέδιο».

Το σχέδιο αυτό αφορά κατά κύριο λόγο, αν όχι αποκλειστικά, τη Ρωσία. Η παρουσία του σχεδίου χωρίζεται σε τέσσερα μέρη: η ιστορία της Ρωσίας, η Ρωσία και ο υπόλοιπος κόσμος, οι σχέσεις μεταξύ λαών

και γλωσσών στο εσωτερικό της Ρωσίας, το νόημα της ζωής του ρωσικού λαού.

Αφήνοντας την επεξεργασία των λεπτομερειών σε άλλους, ο Γ. Α. Ζιουγκάνοφ αναλαμβάνει αυτοπροσώπως το φορτίο του προσδιορισμού των «κύριων κοσμοθεωρητικών περιγραμμάτων, τα οποία εμπεριέχουν ως σύγχρονη ενσάρκωση... τη “ρωσική ιδέα” —το χιλιετές όραμα, το γεννηθέν όχι από την ιδιοτροπία ενός ξεχωριστού νου, όχι από την αποκάλυψη κάποιου μοναχικού κήρυκα, αλλά από τη συλλογική εμπειρία του λαού μας (υπογραμμίσεις του Γ. Α. Ζιουγκάνοφ - Β.Β.), ο οποίος, παρ’ όλες τις συκοφαντίες, δημιουργεί τη μυστηριώδη, ανεπανάληπτη, τραγική και ηρωική ιστορία του».

Κατ’ αυτόν τον τρόπο, λοιπόν, υπάρχει κάποια αφετηριακή, προαιώνια, προϋπάρχουσα της ιστορίας της Ρωσίας, «ρωσική ιδέα», η οποία στη συνέχεια ενσαρκώνεται σε διάφορες εποχές με ποικίλους τρόπους. Το «συλλογισμό» αυτού του τύπου αποκαλούσε ο Κ. Μαρξ θεωρησιακή κατασκευή². Η ουσία της έγκειται στο εξής: το γενικό — φερεπειν η έννοια «καρπός», η οποία είναι στην πραγματικότητα το αποτέλεσμα της αφαίρεσης των γενικών ιδιοτήτων από τους ειδικούς συγκεκριμένους καρπούς (της μηλιάς, της αχλαδιάς, της αμυγδαλιάς κ.λπ.)— αποσπάται από το ειδικό και το ξεχωριστό και παρουσιάζεται ως εξαρχής δεδομένο, ενώ τα συγκεκριμένα μήλα, αχλάδια κ.λπ. αναπαρίστανται ως υλοποιήσεις, ως ενσαρκώσεις της έννοιας (της ιδέας) «καρπός εν γένει»³.

Κατ’ αυτόν τον τρόπο πορεύεται η σκέψη του ιδεαλιστή (φυσικά με τη φιλοσοφική έννοια και όχι με την καθημερινή έννοια αυτής της λέξης). Στην αντίληψη του ιδεαλιστή οι ιδέες διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στην ιστορία. Από πού προέρχονται αυτές οι ιδέες; Από το θεό, από τον παγκό-

σμιο Λόγο είτε, μ’ άλλα λόγια, εκπορεύονται από την Πρόνοια: «...Στη Ρωσία έχει ανατεθεί από την Πρόνοια ιδιαίτερος ρόλος, ιδιαίτερη αποστολή...» (Γ. Α. Ζιουγκάνοφ).

Και μάλιστα, στην εκάστοτε εποχή η «ρωσική ιδέα» ενσαρκώνεται μέσω της συνειδητής δημιουργίας όλου του λαού: «Δεν είναι τυχαίο ότι η Ρωσία αναπτύσσεται ανά τους αιώνες από ένα τεράστιο σχέδιο προς ένα άλλο». Δεδομένου ότι το σχέδιο είναι προϊόν συνειδητής δημιουργίας και η υλοποίηση του σχεδίου είναι συνειδητή δραστηριότητα, ολόκληρη η ιστορία της Ρωσίας αποβαίνει μια ιστορία δομημένη συνειδητά σύμφωνα με τη «ρωσική ιδέα». Με λίγα λόγια, εδώ έχουμε την τετριμμένη, κοινότυπη ιδεαλιστική αντίληψη της ιστορίας, η οποία έχει υποβληθεί σε συντριπτική κριτική ήδη από την εποχή του Κ. Μαρξ.

Και η ιδέα αυτή είναι ακριβώς «ρωσική», ανεπανάληπτη, αποκλειστική, δεν έχει τίποτε το ουσιωδώς κοινό, φερεπειν με την αγγλική, είτε με τη γαλλική, είτε με τη γερμανική... Κατ’ επέκταση, και η ιστορία της Ρωσίας είναι επίσης απολύτως αποκλειστική, μυστηριώδης, μυστικιστική⁴.

Στην κατά Γ. Α. Ζιουγκάνοφ ερμηνεία της, αυτή η «ρωσική ιδέα» είναι επιπλέον μια ιδέα κρατική, πολιτική (η πολιτική προβάλλει εδώ κατά κύριο λόγο ως γεωπολιτική), ηθικοθησκευτική και εθνική. Αν διατυπώσουμε αυτή τη σκέψη διαφορετικά, η ιστορία της Ρωσίας ανάγεται στην ιστορία του κράτους, της πολιτικής (η οποία με τη σειρά της ανάγεται στη γεωπολιτική), στη θρησκευτική-ηθική ιστορία και στην ιστορία της διαμόρφωσης της εθνικής αυτοσυνείδησης.

Επομένως, οι παραγωγικές δυνάμεις και οι σχέσεις παραγωγής, η διαλεκτική σχέση των οποίων αποτελεί —όπως απέδειξαν οι Κ. Μαρξ και Φ. Ένγκελς— την

πραγματική βάση όλης της ανθρώπινης ιστορίας, στην κατά Γ. Α. Ζιουγκάνοφ ιστορία στερούνται κάθε νοήματος. Όλη η ιστορία της Ρωσίας βασίζεται, σύμφωνα με την αντίληψή του, σε μια ιδέα (κρατική, ηθικο-θρησκευτική και εθνική).

Ποια είναι όμως τα ιδιότυπα, κατά τη γνώμη του, εθνικά σχέδια που προωθούνταν στην ιστορία της Ρωσίας;

Κατά τους 13ο-14ο αι., το εθνικό σχέδιο «συνδεόταν με την υπέρβαση του αιώνιου εσωτερικού εθνικού αλληλοσπαραγμού και του θανατηφόρου κατακερματισμού. Με την αποτίναξη του επαχθούς ετερόχθονος ζυγού.

Κατά τους 15ο-16ο αι., έγινε ύψιστο καθήκον της εποχής το ενιαίο συγκεντροποιημένο κράτος, συνδεδεμένο στενότερα με την ηθική-θρησκευτική σύλληψη του Ανώτερου νοήματος της ύπαρξης του λαού. Με τις πρώτες απόπειρες διαμόρφωσης του καθολικού, του αληθινά οικουμενικού πάθους της ρωσικής ιδέας. Με τη διαμόρφωση των μύχων, των ριζικών θεμελίων της εθνικής αυτοσυνειδήσής μας».

Εμπεριέχουν, άραγε, αυτά τα δυο «εθνικά σχέδια» τίποτε το άκρως αποκλειστικό που δεν έχει θέση στην ιστορία των άλλων χωρών κατά την εποχή της φεουδαρχίας (δεδομένου ότι οι προαναφερθέντες αιώνες είναι οι αιώνες της κυριαρχίας της φεουδαρχίας στη Ρωσία); Ο κάθε άνθρωπος, απόφοιτος της μέσης εκπαίδευσης στην εποχή του σοσιαλισμού, οφείλει να γνωρίζει ότι οι φεουδαρχικοί εμφύλιοι πόλεμοι και η διαμόρφωση ενιαίου συγκεντροποιημένου κράτους είναι κάθε άλλο πάρα αποκλειστικά ρωσικά και ανεπανάληπτα φαινόμενα, ότι η θρησκεία ήταν κυρίαρχη μορφή ιδεολογίας επί φεουδαρχίας, γι' αυτό και η ηθική ήταν αναπόφευκτα θρησκευτική. Ότι με το σχηματισμό ενιαίων συγκε-

ντροποιημένων κρατών μορφοποιούνταν και μια κατά το μάλλον ή ήττον ενιαία αυτοσυνείδηση του πληθυσμού που ζούσε στην επικράτειά τους. Ότι το καθένα από τα υπό διαμόρφωση είτε διαμορφωμένα κράτη επεδίωκε κατακτήσεις και υπό αυτή την έννοια στο καθένα διαμορφωνόταν «αληθινά οικουμενικό πάθος», εν είδει αγγλικής, γαλλικής κ.λπ. ιδέας...

Οι 18ος-19ος είναι, κατά τον Ζιουγκάνοφ, η εποχή του «γεωπολιτικού γίγνεσθαι της Ρωσίας», της «επιβολής ρωσικού ελέγχου επί της ευρασιατικής “καρδιάς του κόσμου”...»· αυτό εξετάζεται από τον Γ. Α. Ζιουγκάνοφ ως υλοποίηση κάποιας προκαθορισμένης από την Πρόνοια μελλοντικής απελευθερωτικής αποστολής της Ρωσίας. Αυτό δεν είναι τίποτε άλλο παρά αυταπάτη. Η πραγματική κατάσταση αντιστρέφεται αναχρονιστικά και τοποθετείται με το κεφάλι κάτω: σκοποί που θέτουν ενώπιόν τους οι μελλοντικές γενεές ανθρώπων προσάπτονται στις γενεές του παρελθόντος, οι οποίες έζησαν και έδρασαν υπό διαφορετικές αντικειμενικές συνθήκες και επεδίωκαν εντελώς διαφορετικούς σκοπούς. Η αντίστροφη αυτή είναι χαρακτηριστικό και μάλιστα αναγκαίο γνώρισμα της ιδεαλιστικής αντίληψης της ιστορίας. Στη δεδομένη περίπτωση οδηγεί σε έναν εξωραϊσμό, σε μια διακαίωση της κατακτητικής πολιτικής του ρωσικού κράτος στο σύνολό της, αλλά και όσων συμμετείχαν στις κατακτήσεις των 18ου-19ου αι.

Εδώ έχουμε να κάνουμε με μια εξέταση της ιστορίας της Ρωσίας κατά τους 18ο-19ο αι. από τη σκοπιά του μεγαλοκρατικού σοβινισμού.

Αναφερόμενος στο τέταρτο «σχέδιο», ο Γ. Α. Ζιουγκάνοφ το αποκαλεί «τεράστιο σοβιετικό σχέδιο» και θεωρεί ότι αυτό «εδραζόταν στην άσβεστη δίψα για δικαιο-

σύνη, η οποία προαιώνια προσιδιάζει στο λαό μας».

Ως βάση για τη διάκριση της εν λόγω εποχής εκλαμβάνεται και πάλι το κριτήριο της κρατικής πολιτειακής διάρθρωσης, της πολιτικής εξουσίας: «Σοβιετικό σχέδιο». Εδώ διαφεύγει της προσοχής το σύνολο του κοινωνικο-οικονομικού καθεστώτος, ολόκληρο το κοινωνικο-οικονομικό σύστημα, σαν να πλανάται η πολιτεία και η πολιτική εξουσία στον αέρα, χωρίς να αντιστοιχεί σε ορισμένη οικονομική βάση.

Το κατά Γ. Α. Ζιουγκάνοφ «σοβιετικό σχέδιο» έχει ως θεμέλιό του την αιώνια ιδέα της δικαιοσύνης είτε την ηθική προσήλωση σ' αυτή, που προσιδιάζει στο «δικό μας λαό», δηλαδή στο ρωσικό λαό. (Άραγε στους άλλους λαούς δεν προσιδιάζει η «δίψα για δικαιοσύνη»;)

Το δεύτερο μέρος του «Μεγάλου σχεδίου» ονομάζεται «Η καρδιά του κόσμου» και δεν περιέχει τίποτε άλλο από ευσεβείς πόθους και απλές διακηρύξεις.

Το τρίτο μέρος —«Ο κοινός οίκος»— επίσης βρίθκει ευσεβών πόθων και υποσχέσεων περί συνεργασίας, αλληλεπίδρασης και φιλικής ζωής που θα εγκαθιδρύσει η ΛΠΕΡ με τον Γ. Α. Ζιουγκάνοφ επικεφαλής... Μόνο που, όπως έγραφε ο Α. Ν. Τολστόι αναφερόμενος στις αναδιατάξεις δυνάμεων που εκπονούσαν επί χάρτου τα αυστριακά επιτελεία, «φίνα στο χαρτί τα είχαν στήσει, μα τις χαράδρες είχαν λησμονήσει κι έμελλε εκεί η στρατιά τους να βαδίζει».

Χαράδρα πρώτη. Στον τομέα των εθνικών σχέσεων, ο Γ. Α. Ζιουγκάνοφ υπόσχεται εξ ονόματος της ΛΠΕΡ να αποκαταστήσει τη δικαιοσύνη και την ισονομία. Αυτή είναι η μια πλευρά. Από την άλλη, γράφει περί του μεγαλείου ακριβώς του ρωσικού λαού, περί κάποιας ιδιαίτερης αποστολής του, αναφέρεται στον αλλόχθονα ζυγό των

Μογγόλων-Τατάρων, εξιδανικεύει το σχηματισμό ενιαίου συγκεντρωποιημένου κράτους κ.λπ.

Στα πλαίσια αυτής της προσέγγισης είναι καθ' όλα φυσικό να εορτάζεται λαμπρά η επέτειος της μάχης του Κουλικόφ είτε της κατάληψης του Καζάν από τον Ιβάν τον Τρομερό. Πώς όμως θα πρέπει να αισθάνονται οι σύγχρονοι Τάταροι στα πλαίσια μιας τέτοιου τύπου αναβίωσης του παρελθόντος; Μήπως μια τέτοιου τύπου παραπομπή στο παρελθόν δεν θίγει την εθνική τους υπερηφάνεια; Γιατί, λοιπόν, να μην τιμούν αυτές τις επετείες εξίσου λαμπρά ως μέρες εθνικού πένθους;

Για ποιον «κοινό οίκο» μπορεί να γίνεται λόγος σ' αυτή την περίπτωση;

Η θέση της εθνικής ρωσικής αποκλειστικότητας είναι μια θέση εθνικιστική, μεγαλοκρατική και σοβινιστική, που εκδηλώνεται με τη «ρωσική ιδέα» και με τις περί ειδικής αποστολής του ρωσικού λαού απόψεις. Επ' ουδενί λόγω παρόμοιες ιδέες δεν είναι συμβατές με τις διακηρύξεις περί Ρωσίας ως «κοινού οίκου» για διάφορους λαούς και γλώσσες. Δεν μπορεί να αντιπαρά τίθεται στη ρωσοφοβία ο ρωσικός εθνικισμός και η προσπάθεια συντήρησης παντός ρωσικού και μόνο επειδή είναι ρωσικό. Αυτό δεν είναι μόνο συντηρητικό, αλλά και αντιδραστικό και οδηγεί σε εθνική διχόνοια.

Μόνο η συνεπής εφαρμογή στη ζωή της μαρξιστικής θέσης επιτρέπει την υπέρβαση της εθνικής διχόνοιας. Η μαρξιστική προσέγγιση του θέματος έχει εκφραστεί ρητά από τον Β. Ι. Λένιν στη θέση περί δύο πολιτισμών σε κάθε έθνος⁵.

Χαράδρα δεύτερη. Ο Γ. Α. Ζιουγκάνοφ διακηρύσσει: «Θα προστατέψουμε με όλα τα μέτρα τις παραδόσεις και τα ήθη όλων ανεξαιρέτως των λαών της Ρωσίας. Τα δικαιώματα και η αξιοπρέπεια, η γλώσσα και

η πίστη τους θα προασπίζονται φερέγγυα από το νόμο και το κράτος». Υπόσχεται επίσης ότι η εξουσία της ΛΠΕΡ θα αποσκοπεί στη «διατήρηση της ιδιοτυπίας του πολιτισμού μας».

Πού είναι, λοιπόν, η αντίληψη του γεγονότος ότι η ανάπτυξη της ανθρωπότητας ακολουθεί την οδό της διαμόρφωσης μιας παγκόσμιας οικονομίας, συνεπώς την οδό της «ανάμιξης» διάφορων λαών και πολιτισμών, την οδό της διαμόρφωσης ενός ενιαίου πολιτισμού της ανθρωπότητας; Πού είναι, λοιπόν, η αντίληψη αυτής της νικηφόρου, σε τελευταία ανάλυση, διεθνιστικής παγκόσμιας τάσης;

Πού είναι η κατανόηση όχι μόνο του γεγονότος ότι δεν πρέπει διά της βίας να εξαλειφονται οι παραδόσεις, τα ήθη και τα έθιμα οποιουδήποτε λαού, αλλά επίσης και του γεγονότος ότι όλα αυτά δεν πρέπει τεχνηέντως να συντηρούνται και να αναβιώνουν, εφόσον αντιφάσκουν στην ανάπτυξη της κοινωνίας;

Οι εθνικιστές όλων των αποχρώσεων συχνά —αν όχι πάντοτε— δεν βλέπουν διαφορά μεταξύ κοσμοπολιτών και διεθνιστών. Η ιδέα της παγκόσμιας επανάστασης έχει γίνει το Νο 1 φόβητρο των εθνικιστών. Αυτό συνδέεται με την απουσία ταξικής προσέγγισης που τους χαρακτηρίζει. Από την οπτική της ταξικής τοποθέτησης, η διαφορά μεταξύ κοσμοπολιτών και διεθνιστών είναι θεμελιώδης: οι μεν πρώτοι είναι οπαδοί της κεφαλαιοκρατικής «ενοποίησης», η οποία εμπεριέχει και διατηρεί τους ταξικούς ανταγωνισμούς, οι δε δεύτεροι αποσκοπούν στην ενοποίηση, σε τελευταία ανάλυση, ολόκληρης της ανθρωπότητας μέσω της εξάλειψης της κεφαλαιοκρατίας, των τάξεων και των ταξικών ανταγωνισμών στη βάση της ανάπτυξης των σχέσεων παραγωγής.

Χαράδρα τρίτη. Ο ηγέτης της ΛΠΕΡ εκ-

φράζει την πεποίθηση ότι «είναι ανεκτίμητη η βοήθεια που μπορεί να μας παράσχει η Ρωσική Ορθόδοξη Εκκλησία. Η αναγεννώμενη Εκκλησία θα γίνει μια από τις κύριες εγγυήσεις της εθνικής ενότητας στη σπαρασσόμενη από τις ταραχές κοινωνία, ο υπέρμαχος των ιερών και οσίων, των παραδόσεων του λαού, ο φύλακας και ο κήρυκας των αιώνιων αξιών της ορθοδόξου πνευματικότητας και του χριστιανικού πατριωτισμού».

Ταυτοχρόνως, ο Γ. Α. Ζιουγκάνοφ οραματίζεται την «έλευση των Ουρανών επί γης», η πρώτη απόπειρα υλοποίησης της οποίας επιχειρήθηκε, κατά τη γνώμη του, επί σοβιετικής εποχής...

Από τα προαναφερθέντα έπεται ότι:

Πρώτο: στην ιδεολογία, στην κοσμοθεώρηση της «σπαρασσόμενης από τις ταραχές κοινωνίας», ο κύριος, ο κεφαλαιώδης ρόλος ανατίθεται στη θρησκεία και μάλιστα στην ορθοδοξία. Επιπλέον, δεν υπάρχει η παραμικρή αναφορά σε κάποια άλλη ιδεολογία η οποία θα μπορούσε να ενισχύσει την εθνική ενότητα.

Στην ουσία ο Γ. Α. Ζιουγκάνοφ στη θέση της κομμουνιστικής ιδεολογίας προάγει τη θρησκευτική και συγκεκριμένα αυτή της ορθοδοξίας.

Δεύτερο: Ο Γ. Α. Ζιουγκάνοφ, ακολουθώντας κατά γράμμα την Ορθόδοξη Εκκλησία, εκλαμβάνει τις «αξίες της ορθοδόξου πνευματικότητας και του χριστιανικού πατριωτισμού» ως αιώνιες, τουτέστιν αμετάβλητες, διατηρούμενες στο διηνεκές, ακόμα και στο πλέον απώτερο μέλλον. Συνεπώς, πρέπει να θεωρούμε ότι ο εν λόγω κύριος προγραμματίζει και απεργάζεται τον κυρίαρχο ρόλο της θρησκευτικής ιδεολογίας καθ' όλη τη διάρκεια του μέλλοντος της ανθρωπότητας.

Τρίτο: Θεωρεί το σοσιαλισμό στην

ΕΣΣΔ ως απόπειρα πρακτικής υλοποίησης των «Ουρανών» είτε του «Παραδείσου» επί γης. Εάν ληφθεί υπόψη το σύνολο των συμφραζομένων της εισήγησης του Γ. Α. Ζιουγκάνοφ, θα καταστεί σαφές ότι εδώ δεν πρόκειται για μεταφορά. Η αντίληψη περί κομμουνισμού ως «Ουρανών» είτε ως επί γης «Παραδείσου» είναι μια ιδέα η οποία εκλαμβάνει τον κομμουνισμό ως απολύτως ιδεώδη, απολύτως τέλεια και συνεπώς αμετάβλητη κατάσταση της κοινωνίας. Πρόκειται για μια αντίληψη μεταφυσική, φενακιστική και ουτοπική, εκ διαμέτρου αντίθετη με τη διαλεκτική μαρξιστική αντίληψη του κομμουνισμού.

Τέταρτο: Η πραγματική διαμόρφωση της πραγματικής κομμουνιστικής κοινωνίας δεν είναι συμβατή με τη θρησκεία. Και αυτό όχι επειδή οι πραγματικοί κομμουνιστές καταπίπτουν στην «αφροσύνη της θεομαχίας» (Γ. Α. Ζιουγκάνοφ), αλλά διότι η δημιουργία της πραγματικής κομμουνιστικής κοινωνίας συνιστά την εξάλειψη της επίγειας βάσης από την οποία ανακύπτει και επί της οποίας στηρίζεται η θρησκεία.

Είναι μεγαλοφυή και θαυμάσια όσα επ' αυτού έγραφε ο νεαρός Κ. Μαξ: Ο «άνθρωπος είναι ο κόσμος του ανθρώπου, το Κράτος, η κοινωνία. Το Κράτος αυτό, η κοινωνία αυτή, παράγουν τη θρησκεία, μια αντεστραμμένη συνείδηση του κόσμου, γιατί αυτά τα ίδια είναι ένας κόσμος αντεστραμμένος. Η θρησκεία είναι η γενική θεωρία του κόσμου τούτου, η εγκυκλοπαιδική του συνόψιση, η εκλαϊκευμένη λογική του, το πνευματικό του *point d'honneur*⁶, ο ενθουσιασμός του, η ηθική του κύρωση, το μεγαλοπρεπές του συμπλήρωμα, το καθολικό θεμέλιο της παραμυθίας του και της δικαίωσής του. Μετατρέπεται σε φανταστική πραγματικότητα την ανθρώπινη ουσία, διότι η ανθρώπινη ουσία δεν διαθέτει αληθινή πραγματικότητα...

Η θρησκευτική ένδεια είναι, ταυτοχρόνως, έκφραση της πραγματικής ένδειας και διαμαρτυρία εναντίον αυτής της πραγματικής ένδειας. Η θρησκεία είναι ο στεναγμός του καταπιεσμένου, η καρδιά ενός άκαρδου κόσμου, όπως είναι και το πνεύμα μιας άψυχης τάξης πραγμάτων. Η θρησκεία είναι το όπιο του λαού.

Η υπέρβαση της θρησκείας ως απατηλής ευτυχίας του λαού συνιστά την απαίτηση της πραγματικής του ευτυχίας. Η απαίτηση της απόρριψης των αυταπατών περί της θέσεώς του συνιστά απαίτηση της απόρριψης μιας τέτοιας κατάστασης, η οποία έχει ανάγκη από αυταπάτες. Η κριτική της θρησκείας είναι συνεπώς εν σπέρματι η κριτική εκείνης της κοιλάδας των δακρύων, το φωτοστέφανο της οποίας αποτελεί η θρησκεία⁷.

Ο Γ. Α. Ζιουγκάνοφ επισημαίνει ορθά την αύξηση της επιρροής της θρησκείας στη ρωσική κοινωνία αλλά, μη κατανοώντας τα αίτια αυτής της τάσης, την προβάλλει στο διηνεκές.

Ωστόσο, η αναβίωση της θρησκείας οφείλεται στη γενικευμένη κρίση της ρωσικής κοινωνίας —της ιδεολογίας συμπεριλαμβανομένης. Αλλά η κρίση δεν είναι αιώνια. Το πρώτο εγχείρημα δημιουργίας μιας αυθεντικά ανθρώπινης κοινωνίας ηττήθηκε σε μια καμπή της ιδιόμορφης τεθλασμένης πορείας της ιστορίας. Από την οπτική γωνία της παγκόσμιας ιστορίας, αυτό είναι μια προσωρινή υποχώρηση.

Ο Γ. Α. Ζιουγκάνοφ ολοκληρώνει την εξέταση του «Μεγάλου σχεδίου» με την παρουσίαση της αντίληψης περί «νοήματος της ζωής» που χαρακτηρίζει τον ίδιο και —κατά τα φαινόμενα— το σύνολο της ΛΠΕΡ: «Το νόημα της ζωής του λαού μπορεί να διατυπωθεί ως αδιάκοπη γνώση —επιστημονική, θρησκευτική, δημιουργική— που

κατευθύνεται στην αποκάλυψη των μυστικών της του κόσμου Κτίσεως, όπου έχει ανατεθεί στη Ρωσία από την Πρόνοια ένας ειδικός ρόλος, μια ειδική αποστολή —να προασπίζεται την καταπατημένη δικαιοσύνη, να ενσαρκώνει επί της ατελούς γήινης πραγματικότητας τα υπερκόσμια ιδεώδη της Πίστης και της Αγάπης, της φιλευσπλαχνίας και της ανθρώπινης αδελφότητας».

Υπάρχει, λοιπόν, η του κόσμου Κτίσις. Συνεπώς υπάρχει και αρχιτέκτων και κτίστης του Κόσμου, δηλαδή ο Θεός είτε ο Ύψιστος Νους. Το νόημα της ζωής των ανθρώπων είναι η αδιάκοπη γνώση της Δημιουργίας του. Και μάλιστα εδώ διακρίνεται η αδιάκοπη θρησκευτική γνωστική διαδικασία, γεγονός που, αφενός μεν, σημαίνει ότι ο Γ. Α. Ζιουγκάνοφ παραδέχεται την αιωνιότητα της ύπαρξης της θρησκείας, αφετέρου δε, ο ίδιος υποπίπτει στην αντίφαση μεταξύ αυτών των δύο αντιλήψεων: η θρησκεία σημαίνει πίστη και η πίστη δεν απαιτεί θεμελίωση, αποδείξεις, κυριολεκτικά δηλαδή, διά-γνωση. Προϊόν της γνωστικής διαδικασίας είναι η γνώση και όχι η πίστη. Θρησκεία και επιστήμη είναι ως προς την ουσία τους αλληλοαποκλειόμενες αντιθέσεις, είναι ουσιαστικά μη συμβατές.

Ανέθεσε, λοιπόν, ο Θεός (η «Πρόνοια») ειδικό ρόλο στη Ρωσία, της προσδιόρισε μια ειδική αποστολή. Επομένως, και ο ρωσικός λαός είναι, κατά τον Γ. Α. Ζιουγκάνοφ, εκλεκτός του Θεού, περιούσιος λαός, εντεταλμένος να ενσαρκώνει επί της ατελούς γήινης «πραγματικότητας» τα «υπερκόσμια», δηλαδή τα θεία, τα αιώνια, τα απόλυτα ιδεώδη («της Πίστης και της Αγάπης, της φιλευσπλαχνίας και της ανθρώπινης αδελφότητας»).

Κατ' αυτόν τον τρόπο, οι απόψεις του Γ. Α. Ζιουγκάνοφ κάθε άλλο παρά μαρξιστικές είναι και μάλιστα, επί μιας σειράς

σημαντικότητας κοσμοθεωρητικών αντιλήψεων, και ως προς τη μέθοδό τους είναι εκ διαμέτρου αντίθετες του μαρξισμού: εδώ δεν έχουμε υλισμό αλλά ιδεαλισμό στην αντίληψη της ιστορίας, δεν έχουμε διαλεκτική αλλά μεταφυσική. Πρόκειται για μια θρησκευτική ιδεολογία μη συμβατή με την επιστημονική ιδεολογία. Πρόκειται για ουτοπικές και όχι για επιστημονικά αποδεδειγμένες θέσεις.

Ταυτοχρόνως, στην κοσμοθεώρηση του Γ. Α. Ζιουγκάνοφ (η οποία είναι συνολικά μη επιστημονική, ουτοπική) εμπεριέχεται και μια επιδίωξη της λαϊκής ευτυχίας, της συλλογικότητας κ.λπ. (χωρίς, ωστόσο, να επισημαίνει είτε χωρίς να θέλει να επισημάνει ότι ο λαός κατ' ανάγκη, νομοτελειακά, στην ταξική κοινωνία υποδιαιρείται σε ανταγωνιστικές τάξεις).

Ποια όμως είναι τα στρώματα τις αντιλήψεις, τις παραδόσεις και τα ήθη των οποίων εκφράζει το «Μεγάλο σχέδιο» του Γ. Α. Ζιουγκάνοφ;

Κατά τη γνώμη μας, είναι οι διατηρούμενες ακόμα στη Ρωσία —ιδιαίτερα όπως είθισται να λέγεται «στα βάθη της» (κατά τον πλέον διακριτό τρόπο αυτό είναι εμφανές στις περιοχές των κοζάκων)— παραδόσεις, οι αντιλήψεις, ο τρόπος ζωής κ.λπ. της «αγροτικής κοινότητας», της κοινοτικής αγροτιάς.

Χαρακτηριστικό της «αγροτικής κοινότητας» είναι, όπως επεσήμανε ο Κ. Μαρξ, ο δυϊσμός: «...αφενός μεν η κοινή ιδιοκτησία και οι οροθετούμενες από αυτή κοινωνικές σχέσεις προσδίδουν σταθερότητα στα ερείσματά της, ενώ η ιδιωτική οικία, η επεξεργασία της καλλιεργήσιμης γης κατά μικρά αγροτεμάχια-κλήρους και η ιδιωτική οικειοποίηση των καρπών της επιτρέπουν μια ανάπτυξη της προσωπικότητας μη συμβατή με τους όρους των αρχαιότερων κοινοτή-

των». Αλλά δεν είναι λιγότερο πασιφανές ότι ο ίδιος δυϊσμός μπορεί με τον καιρό να γίνει πηγή «διάλυσης»⁸. Κατά τον Κ. Μαρξ, η ανάπτυξη της «αγροτικής κοινότητας», σε συνάρτηση με τον ιστορικό περίγυρο, μπορεί κατά τους νέους χρόνους να ακολουθήσει είτε την κεφαλαιοκρατική είτε (με την ουσιαστική υποστήριξη της εργατικής τάξης⁹) τη σοσιαλιστική οδό.

«Η Ρωσία» —έγραφε ο Κ. Μαρξ στη Βέρα Ζασούλιτς, το 1881— «είναι η μόνη ευρωπαϊκή χώρα στην οποία η “αγροτική κοινότητα” διατηρήθηκε μέχρι τις μέρες μας σε εθνική κλίμακα»¹⁰. Ούτε η μετέπειτα ανάπτυξη της κεφαλαιοκρατίας στη Ρωσία μέχρι τον Οκτώβριο του 1917, αλλά ούτε και η μετέπειτα ανάπτυξη της χώρας προς το σοσιαλισμό δεν στάθηκαν ικανές να μετασηματίσουν καθ’ ολοκληρία αυτή την κοινωνική δομή. Επιπλέον, το γεγονός ότι για τους αγρότες οι κοινοτικές, οι συνεργατικές σχέσεις ήταν κάτι το σύνθετο, διευκόλυνε τη μετάβαση στους συνεταιρισμούς, στα «κολχόζ»¹¹ και τα «σοβχόζ»¹². Χαρακτηριστικά της κοσμοθεώρησης των αγροτών που ζουν εντός της «αγροτικής κοινότητας» είναι τουλάχιστον τα εξής γνωρίσματα: θρησκευτικότητα, προσήλωση στην παράδοση, ροπή προς τη διατήρηση των παραδόσεων, των ηθών και εθίμων των προγόνων. Αφενός μεν κοινοτική συλλογικότητα, συνεργατικότητα, αφετέρου δε μικρο-ιδιοκτησιακές επιδιώξεις. Χρειάζεται να υπογραμμίσουμε ιδιαίτερα την πίστη των αγροτών στο ισχυρό κράτος, στο «ισχυρό χέρι» είτε συχνά στον ισχυρό και καλό βασιλέα (τσάρο).

Γιατί διαμορφώνονται τέτοιες αντιλήψεις; Ουσιαστικό γνώρισμα της «αγροτικής κοινότητας» είναι η απομόνωση, «η έλλειψη διασυνδέσεων ανάμεσα στη ζωή της μιας κοινότητας με τη ζωή των άλλων, αυτός ο τοπικά δεμένος μικρόκοσμος, ο οποίος δεν

απαντάται παντού ως σύμφυτο χαρακτηριστικό γνώρισμα αυτού του τύπου, ο οποίος όμως, παντού όπου ανευρίσκεται, ανεγείρει υπεράνω των κοινοτήτων ένα συγκεντροποιημένο δεσποτισμό»¹³.

Ο συγκεντροποιημένος δεσποτισμός λειτουργεί ως φρουρός, προστάτης και εγγυητής της ασφαλούς ύπαρξης των «αγροτικών κοινοτήτων», γι’ αυτό και αποτελεί «κοινή τους υπόθεση», εκπληρώνει τις κοινές λειτουργίες της διατήρησης του συνόλου των «αγροτικών κοινοτήτων».

Στο εσωτερικό της «αγροτικής κοινότητας», αν και εμφανίζεται ήδη η ταξική διαστρωμάτωση, δεν έχει ακόμα μορφοποιηθεί και γι’ αυτόν το λόγο τα μέλη της δεν είναι σε θέση να διακρίνουν την ταξική φύση του κράτους. Το κράτος εκλαμβάνεται απ’ αυτά ως μόρφωμα το οποίο επιτελεί κατά κύριο λόγο τη λειτουργία της προάσπισης από τον εξωτερικό εχθρό. Ο δε επικεφαλής του συγκεντροποιημένου κράτους, κατ’ αναλογία με την πατριαρχική οικογένεια, εκλαμβάνεται ως πατερούλης-τσάρος, ως πατέρα του λαού¹⁴.

Στην τρέχουσα συγκυρία έχει διαμορφωθεί μια εξαιρετικά ιδιόμορφη κατάσταση. Η χώρα δοκιμάζεται από μια περίοδο κεφαλαιοκρατικής αντεπανάστασης. Στις αρχές αυτής της περιόδου της κεφαλαιοκρατικής αντεπανάστασης, το Κομμουνιστικό Κόμμα της Σοβιετικής Ένωσης είχε πλέον εξευτελιστεί, είχε εκφυλιστεί σε σημαντικό βαθμό. Ο μαρξισμός είχε δογματοποιηθεί και τυποποιηθεί (φορμαλιστικά).

Ως προς την ουσία του, το Κομμουνιστικό Κόμμα οφείλει να είναι η πρωτοπορία προπαντός της εργατικής τάξης. Αυτό το κόμμα είχε αποκοπεί από την εργατική τάξη.

Ως προς την ουσία του, ο μαρξισμός είναι η επιστημονική ιδεολογία πρωτίστως

της εργατικής τάξης. Εδώ όμως ο μαρξισμός εξέλαβε μια τέτοια μορφή που οδήγησε στην αποξένωσή του από τη συνείδηση των εργατικών μαζών.

Και μέχρι σήμερα οι κομμουνιστές δεν κατόρθωσαν να καταξιωθούν, να αποκτήσουν κύρος με τη δραστηριότητά τους σε ευρεία κλίμακα στα στρώματα της εργατικής τάξης. Μέχρι σήμερα και ο μαρξισμός εξακολουθεί να υπάρχει στη χώρα μας σε μια ουσιαστικά διαστρεβλωμένη μορφή.

Ταυτοχρόνως, θα πρέπει να επισημάνουμε και την ιδιομορφία της εργατικής τάξης της περιόδου της κεφαλαιοκρατικής αντεπανάστασης.

Με την εγκαθίδρυση της σοβιετικής εξουσίας και την κυριαρχία της κοινωνικής ιδιοκτησίας (με τη μορφή της κρατικής), η εργατική τάξη έπαψε να συνιστά το προλεταριάτο, απέκτησε ουσιαστικά νέα γνωρίσματα. Το προλεταριάτο ως τάξη¹⁵ είναι η εργατική τάξη της κεφαλαιοκρατικής κοινωνίας, η οποία δεν διαθέτει μέσα παραγωγής και, λόγω αυτής της κατάστασής της, είναι υποχρεωμένη να πουλά την εργασιακή της δύναμη στους ιδιοκτήτες των μέσων παραγωγής.

Με το θάνατο της σοβιετικής εξουσίας και την κυριαρχία της ιδιωτικής ιδιοκτησίας, η εργατική τάξη μετατρέπεται εκ νέου σε προλεταριάτο. Ωστόσο, η διαδικασία αυτή δεν έχει ακόμα ολοκληρωθεί στη νυν Ρωσία, δεν έχει ακόμα ολοκληρωθεί η διαμόρφωση των κεφαλαιοκρατικών σχέσεων παραγωγής· συνεπώς, δεν έχει ακόμα μορφοποιηθεί και η προλεταριακή συνείδηση της αντίθεσης των θεμελιωδών συμφερόντων της εργατικής τάξης προς τα θεμελιώδη συμφέροντα της τάξης των κεφαλαιοκρατών.

Είναι φυσικό, λοιπόν, το γεγονός ότι και η εργατική τάξη υπό αυτές τις συνθήκες

δεν μπορεί να εκπληρώσει τον προοδευτικό και καθοδηγητικό της ρόλο έναντι όλων των εργαζομένων και —τώρα πλέον, στην περίοδο της κεφαλαιοκρατικής αντεπανάστασης, μπορούμε να το πούμε— έναντι του συνόλου των εργαζόμενων μαζών της Ρωσίας που υφίστανται εκμετάλλευση.

Όπως φαίνεται μεταξύ άλλων και από το «Μανιφέστο της ΛΠΕΡ» του Γ. Α. Ζιουγκάνοφ, η ιδεολογία της «αγροτικής κοινότητας» προβάλλει αξιώσεις καθοδηγήτριας ιδεολογίας με όλη τη διττότητα της υλικής παραγωγής της «αγροτικής κοινότητας» (αφενός μεν υπάρχει μια κοινή και μάλιστα κοινοτική ιδιοκτησία, αφετέρου δε η ιδιωτική ιδιοκτησία και οι καθοριζόμενες απ' αυτή [τη διττότητα] διττές κοινωνικές σχέσεις).

Φυσικά, υπό τον άγοντα ρόλο της εργατικής τάξης και της πρωτοπορίας της —του αυθεντικού Κομμουνιστικού Κόμματος και της επιστημονικής του ιδεολογίας, του αυθεντικού μαρξισμού— είναι εφικτή και μάλιστα αναγκαία η χρησιμοποίηση των διαθέσιμων συλλογικότητας, των συλλογικών πλευρών του τρόπου ζωής της «αγροτικής κοινότητας» και ο μετασχηματισμός, η ανάπτυξή τους από το επίπεδο της κοινότητας (και του κοινοτισμού) στο κοινωνικό επίπεδο και, σε τελευταία ανάλυση, στο επίπεδο μιας συλλογικότητας πανανθρώπινης κλίμακας.

Όταν προωθείται στο προσκήνιο η ιδεολογία της «αγροτικής κοινότητας», αρχίζουν να επικρατούν τάσεις συντήρησης γνωρισμάτων χαρακτηριστικών της «αγροτικής κοινότητας» (όπως, π.χ., διαφαίνεται στις διαθέσεις των κοζάκων), είτε ανεύρεσης ερεισμάτων όχι μόνο στις συλλογικές πτυχές της «αγροτικής κοινότητας», αλλά και στις ιδιωτικο-ιδιοκτησιακές (εδώ πραγματοποιείται η προσέγγιση με τους ιδιωτικο-κεφαλαιοκρατικούς κύκλους και την ιδεολογία τους), είτε χύδην χρησιμοποίηση

ποικίλων συνδυασμών και δοσολογιών των παραπάνω.

Στο «Μανιφέστο της ΛΠΕΡ» του Γ. Α. Ζιουγκάνοφ προεξάρχουσα θέση κατέχουν τα συντηρητικά είτε ακόμα και τα αντιδραστικά γνωρίσματα της χαρακτηριστικής για την «αγροτική κοινότητα» ιδεολογίας: θρησκευτικότητα, εθνικός περιορισμός, αντίληψη περί του κράτους ως υπερταξικού μορφώματος κ.λπ. Τα καλύτερα γνωρίσματα αυτής της ιδεολογίας, αν και υπάρχουν, εντοπίζονται σε λανθάνουσα μορφή, κάπου στο παρασκήνιο και δημιουργούν την εντύπωση απλών διακηρύξεων. Και αυτό δεν είναι τυχαίο, διότι μόνο σε συνδυασμό με την επιστημονική ιδεολογία, δηλαδή με τον αυθεντικό μαρξισμό, μπορούν να ερμηνευτούν λελογισμένα και να επανανοηματοδοτηθούν από την οπτική αυτής της ιδεολογίας, ώστε να υπηρετήσουν πραγματικά την προοδευτική ανάπτυξη όχι μόνο της Ρωσίας, αλλά και ολόκληρης της ανθρωπότητας.

Μόσχα 12.12.1998

Μετάφραση: Δημήτρης Πατέλης

Σημειώσεις

1. Ως ιδεολογία εδώ δεν εννοείται η φενακισμένη, η παραμορφωμένη συνείδηση αλλά ένα σύνολο ιδεών. Και μάλιστα η μαρξιστική ιδεολογία (στην οποία ακριβώς αναφερόμαστε), εάν είναι πράγματι μαρξιστική, συνιστά ένα σύνολο επιστημονικά θεμελιωμένων ιδεών, οι οποίες γενικά και στο σύνολό τους αντανakλούν ορθά την πραγματικότητα.

2. Speculation, με τη γνωστή αμφισημία του όρου:

«Λαθρεμπορική ταχυδακτυλουργία σκέψεων», δηλαδή θεωρησιακή (φιλοσοφική) κατασκευή αλλά και (εμπορική) κερδοσκοπία. Βλ. σχετικά, Κ. Μαρξ - Φ. Ένγκελς, *Η Γερμανική Ιδεολογία*, μετ.-επιμ. Κ. Φιλίνη, Gutenberg, τομ. Α, σσ. 375-382 (Σ.τ.μ.).

3. Η αναφορά αυτή στο μηχανισμό της ιδεαλιστικής απόσπασης της αφηρημένης γενίκευσης από τα αισθητηριακά δεδομένα και αντιστροφής της μεταξύ τους γενετικής σχέσης απαντάται στην *Αγία Οικογένεια* των Κ. Μαρξ και Φ. Ένγκελς, κεφ. 5ο, υποκεφάλαιο 2ο : «Το μυστικό της θεωρησιακής κατασκευής» (Σ.τ.μ.).

4. Κάθε ομοιότητα με τις καθ' ημάς «ελληνορθόδοξες ιδεοληψίες είναι απολύτως συμπτωματική...» (Σ.τ.μ.).

5. Για όσους δεν φοίτησαν στο σοβιετικό σχολείο, είτε φοίτησαν σ' αυτό πλημμελώς, βλ. το άρθρο του Β. Ι. Λένιν, «Για την "εθνική υπερηφάνεια" των μεγαλορώσων», Άπαντα, ρωσ. εκδ. - ελλην. εκδ., τόμ. 26 (Σ.τ.μ.).

6. Ζήτημα τιμής (Σ.τ.μ.).

7. Κ. Μαρξ - Φ. Ένγκελς, *Έργα*, ρωσ. εκδ., τ.1, σσ. 414-415 {Στην ελληνική, βλ. Κ. Μαρξ, *Κριτική της εγγεληνής Φιλοσοφίας του Κράτους και του Δικαίου*, μετ. Μπ. Λυκούδη, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1978, σσ. 17-18 (Σ.τ.μ.)}.

8. Κ. Μαρξ - Φ. Ένγκελς, *Έργα*, ρωσ. εκδ., τόμος 19, σελ. 404.

9. Εδώ υπονοείται η εργατική τάξη των πλέον αναπτυγμένων κεφαλαιοκρατικών χωρών της Δυτικής Ευρώπης.

10. Στο ίδιο, σελ. 405.

11. Συνεταιριστικές αγροτικές οικονομικές μονάδες στην ΕΣΣΔ (Σ.τ.μ.).

12. Αγροτικές οικονομικές μονάδες (σοβιετικής) ιδιοκτησίας στην ΕΣΣΔ (Σ.τ.μ.).

13. Στο ίδιο, σελ. 405. Αποσπάσματα αυτής της επιστολής στην ελληνική, βλ. στο Κ. Μαρξ, *Προκαπιταλιστικοί οικονομικοί σχηματισμοί*, μετ. Θ. Καλοπίσης, εκδ. Κάλβος, Αθήνα 1983, σσ. 195-98 (Σ.τ.μ.).

14. Ανάλογοι είναι και οι καθ' ημάς τίτλοι του «εθνάρχη» και τα αντίστοιχα ιδεολογήματα (Σ.τ.μ.).

15. Η έννοια αυτή δεν πρέπει να συγχέεται με το λούμπεν προλεταριάτο και το προ-κεφαλαιοκρατικό προλεταριάτο.